

הסוג הראשון, מדרשים פיוטיים בארמית על פטירת משה, שנתחברו רובם בארץ-^{מספר רחוק} ישראל או בבבל; שבארץ-ישראל נאמרו שם בשבת שבה קראו סדר וזאת הברכה, אחת לשלש שנים או לשלש שנים ומחצה; שבבבל נאמרו שם בשמחת-תורה. ואלה הם: "אדריינוס מלכא הוה מהדר אקיבריה מלכיא דישראל"; "אזלת בכיתא בכל מדינתא"; "אזלת יוכבד מפיסת למצרים, מצרים מצרים דלמא חמית ליה למשה"; "ארכין בר גון כד מטא ליה". (ארבעה פיוטים אלה נשתמרו ב"מנהג בני רומא", המנהג המקורי של יהודי איטליה); "אלהא שרי בשמיא, אתגלי על כרוביא" (נשתמר במנהג קוג'ין); "אסב רשות מן קדם אלה עלמיא", רשות לתרגום פרשת ויעל משה (מנהג ארם-צובה); "טוביה דבריה, קרייה מהימן ביתיה" (מנהג אלג'יר); "אנא משה רחימא, ספרא דמלכא רמה", פיוט בארמית ובעברית לר' אליקים ב"ר אברהם (מנהג קוג'ין, תוניס, תימן).

הסוג השני, פיוטים לש"ת שנתחברו בארמית בהשפעת ספר הזוהר שנכתב בלשון זו, ואלה הם: "ארבעה כלילין אתיהיבו לעלמא" (מנהג רומאניא); "אתי משיחיה פרק לעמי" (הפזמון: חדו חדו רבנן בשמחת תורה תמימה) (מנהג תימן); "מברך רחמנא, מהשנא עדנא, דאמטי לן זמנא", שנתחבר בידי המקובל ר' בנימין הכהן מריג'יו לסיום ספרו "גבול בנימין", שנדפס באמשטרדם בשנת תפ"ז (1727) ונתקבל כפיוט לסיום התורה (מנהג תימן); "יאיא בחזווא, שפירא בריוא, רני בחדוה, אל אחסנתיך זילי"; "יחדון בחדוה כל סברין, לאל שרי אסירין", שני שירי-שמחה לר' ישראל נג'ארה (מנהג בגדאד וקוג'ין, בהקפות); "הדרן עלך אורייתא קדישא", תפלה בארמית לסיום-התורה מעין תפלה דומה לסיום מסכת התלמוד (מנהג מקובלים, שנתקבל, בהשפעת ספר "חמדת ימים", באלג'יר, בקושטא, בשאלוניקי ובקצת קהילות באיטליה).

*

אשר למוטיבים של הפיוטים לשמחת תורה, הרי הם: בשבח האל שנתן תורה לעמו; בשבח משה עבד ה' שקיבל תורה מסיני; קינות על מות משה שבו מסתיימת התורה; בשבח התורה ומצוותיה; בשבח עם ישראל לומד התורה ומקיים מצוותיה; בשבח ציון שממנה תצא תורה; ברכות לשבטי ישראל; שירי כיסופי-גאולה.

•

פיוט אחד לשמחת-תורה שנתפשט בדורות האחרונים יותר מכל פיוט אחר ומזמרים אותו כיום בהקפות כמעט בכל קהילות ישראל במזרח ובמערב, הוא הפיוט "אין אדיר כה" ואין ברוך כבן עמרם ואין גדולה כתורה ואין דורשה כישראל" (דוידזון, אוצר השירה והפיוט א', 2982—2983; רשימת הפיוטים להלן, מס' 96). דוידזון ציין שם עשרה ספרים שבהם נדפס השיר. (וגם ציין לעיין בפזמון: מפי אל, אולם בפזמון באות מ', הוא חוזר ומציין לעיין בגוף הפיוט באות א'). ובאמת נדפס השיר עשרות-עשרות פעמים בסידורים, במחזורים, בסדרי-הקפות, בקונטרסים

לחג הסוכות ובקבצי-פיוטים מרובים, ואין צורך לומר שהוא נכלל בכתב-יד לאין מספר. שינויי-הנוסח מרובים בו יותר מבכל שיר אחר.

הראשון שהסב תשומת-לב לשיר זה ולנוסחאותיו היה ב. ז. בכר⁶. אולם מאחר שאף ממנו נעלמו רוב המקורות לשיר זה, לא יכול היה לצאת ידי חובתו כל-צרכו. שיר זה, שלכתחילה היה מיועד לחג השבועות ושם מחברו לא נמסר, הוא שיר בשבח ה' נותן התורה, בשבח התורה, בשבח משה מקבל התורה מסיני ובשבח ישראל לומדי התורה ומקיימי מצוותיה. בפעם הראשונה הוא מופיע בכתב-יד בקובץ פיוטים שנכתב בויניציאה בשנת תצ"ד (1734), ובדפוס בספר "זמירות ישראל" שנדפס באזמיר בשנת תקכ"ו (1766) ושנית בשאלוניקי בשנת תקנ"ז (1797), ולאחר-מכן נדפס עשרות פעמים.

השיר הגיע אלינו בשתי צורות-יסוד שונות: אחת קצרה, ואחת ארוכה:
(א) בששה בתים, בסדר א"ב אחד, בכל בית ארבעה חרוזים, שכל אחד מהם מתחיל באות אחרת שבא"ב, הראשון תואר לה', השני תואר לבן עמרם (משה), השלישי תואר לתורה, והרביעי תואר לישראל. וזו צורת הבית הראשון:
"אין אדיר כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין דורשה כישראל".
ומאחר שבששה בתים יש עשרים וארבעה חרוזים, ואילו בסדר א"ב יש רק עשרים ושתיים אותיות, חזר המשורר על אות ת' שבבית האחרון שלש פעמים. צורת הבית האחרון היא איפוא: ^{אוצר החכמה} ת', ת', ת', ש', ו', ת', ובקצת נוסחאות הוא חוזר פעמיים על האותיות ק' ר'. צורת שני הבתים האחרונים היא איפוא: ^{אוצר החכמה} פ', צ', ק', ר' / ק', ר', ש', ת'.
(ב) בעשרים ושנים בתים, בסדר א"ב כפול ארבעה, שכל אחד מהם מתחיל באותה אות שבסדר א"ב, ובבית שלאחריו מתחיל שוב כל בית באות שלאחריה בסדר א"ב. וזו צורת הבית הראשון:
"אין אדיר כה', ואין אביר כבן עמרם, אין אהובה כתורה, אין אונגדה כישראל.
בסוף כל בית בא פזמון, שהוא שוה בשתי הצורות של השיר, הקצרה והארוכה:
"מפי אל, מפי אל, יבורך ישראל".

*

ומאחר שהשיר נתחבב על העם ונתפשט עד מהרה בקהילות רבות ונמסר מפה לפה, נוצרו נוסחאות מרובות בשתי צורות-היסוד של השיר, כי כל מי שלא זכר אחד התוארים שבשיר, אבל זכר את סדר הא"ב, מילא מדעתו את מקומו בתואר מתאים אחר המתחיל באותה אות. וכך היה תואר ה' באות א', בנוסחא אחת "אביר", בנוסחא אחרת "אדיר", ושוב בנוסחא אחרת "אחד". או תוארו של משה באות נ', בנוסחא אחת "נאמן", בנוסחא אחרת "נביא", ושוב בנוסחא אחרת "נדיב".

⁶ W. Bacher, Ein hebräisches Lied zu Simchath-Thora. — Mitteilungen der Gesellschaft für jüdische Volkskunde VII (1901), pp. 68—75; VIII (1901), pp. 111—113; XXI (1907), p. 37.
דוידזון לא ציין כלל למאמרים אלה, שהם המקור העיקרי לשיר זה.

אף בנוסח הפזמון התוזר אחרי כל בית, חלו שינויים מרובים, ואלה הם:

מפי אל, מפי אל, יתברך ישראל.⁷

מפי אל, מפי אל, יבורך כל ישראל.^{*7}

מפי אל, מפי אל, מבורך כל ישראל.⁸

מפי אל, מפי אל, יתברך ישראל.^{*8}

מפי אל, מפי אל, תתברך ישראל.⁹

מפי אל, ומפי אל, תתברך כישראל.^{*9}

מפי אל, מפי אל, יבורך ישראל, מפי אל, מפי אל, יבורך הקהל הקדוש הזה.¹⁰

מפי אל, מפי אל, יבורך יבורך ישראל.^{*10}

אביא עתה את שינויי-הנוסח העיקריים של השיר בצורתו היסודית השניה, המורחבת, לפי מה שהוא נאמר בארבע עדות שונות: בתימן¹¹, בבגדאד^{*11}, בפרס¹², ובבוכארה¹³. בשאר העדות נהוגה הצורה היסודית הראשונה הקצרה. בכל בית ארשום את הנוסחאות השונות:

א

תימן: אין אדיר כה', ואין אכיר כבן עמרם, אין אהובה כתורה, ואין אגודה¹⁴ כישראל בגדאד: אין אדיר כה', ואין אכיר כבן עמרם, אין אהובה כתורה, ואין אגודה כישראל. פרס: אין אחד כה', ואין אהוב כבן עמרם, אין אדירה כתורה, ואין אומרה כישראל. בוכארה: אין אמין כה', ואין אהוב כבן עמרם, אין אמונה כתורה, ואין אוחזיה כישראל.

הערות

7. חופת חתנים, ליחרנו תר"ט, דף מ"ה (נוסח קוג'ין); תפלה למשה, לר' משה אליקים בריעה, למברג תרכ"ו, דף ל"ו (נוסח ר' ישראל המגיד מקאזניץ).
7. זמירות ישראל, שאלוניקי תקנ"ז, דף כ"ג—כ"ד; כתובת התורה, שאלוניקי תרכ"ו; גותן זמירות, שאלוניקי תרפ"ט, עמ' 176—177 (נוסח שאלוניקי).
8. געים זמירות לר' חיים חזקיה מדיני, חארשא תרמ"ו, דף כ"ב (נוסח קרים).
8. ספר הפזמונים, כלכתה תר"ב, דף ע' (נוסח הודו); תכלאל, ירושלים תרנ"ד, ח"ב, דף צ"ד—צ"ה (נוסח תימן); שירות ותשבחות, בגדאד תש"ד, סימן קפ"ח (נוסח בגדאד); שירי זמרה השלם, ירושלים תש"ב, עמ' 155; שירים, ירושלים תשי"ג, סימן קצ"ג (נוסח בגדאד); ישמח ישראל לר' ישראל יודי, ירושלים תרס"ב, דף מ"ה—מ"ו (נוסח פרס).
9. באכר (עיין לעיל הערה 6) (נוסח בוכארה); מקראי קודש, תוניס תרנ"ד (נוסח תוניס).
9. עיין לעיל הערה 8.
10. באכר, שם ו', עמ' 37 (עיין לעיל הערה 6).
10. שם.
11. עיין לעיל הערה 8.
11. עיין לעיל הערה 8: שירים, ירושלים תשי"ג.
12. עיין לעיל הערה 8: ישמח ישראל, ירושלים תרס"ב.
13. גתפרסם ע"י באכר (עיין לעיל הערה 6).
14. מחזיקים בה.

ב

תימן: אין בורא כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין בחירה כתורה, ואין בוחרה כישראל.
 בגדאד: אין בורא כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין ברורה כתורה, ואין בוחרה כישראל.
 פרס: אין בורא כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין ברורה כתורה, ואין בוחרה כישראל.
 בוכארה: אין בחיר כה', ואין בחור כבן עמרם, אין ברוכה כתורה, ואין בוטחיה כישראל.

ג

תימן: אין גבור כה', ואין גאון כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין גורסה ¹⁵ כישראל.
 בגדאד: אין גבור כה', ואין גאון כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין גורסה כישראל.
 פרס: אין גבור כה', ואין גואל כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין גומרה כישראל.
 בוכארה: אין גואל כה', ואין גבור כבן עמרם, אין גמורה כתורה, ואין גוזריה כישראל.

ד

תימן: אין דיון כה', ואין דוקן ¹⁶ כבן עמרם, אין דגולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
 בגדאד: אין דיון כה', ואין דוקן כבן עמרם, אין דגולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
 פרס: אין דיון כה', ואין דפר כבן עמרם, אין דגולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
 בוכארה: אין דורש כה', ואין דאיון כבן עמרם, אין דעה כתורה, ואין דובריה כישראל.

ה

תימן: אין הדור כה', ואין הגון כבן עמרם, אין הגונה כתורה, ואין הוכרה ¹⁷ כישראל.
 בגדאד: אין הדור כה', ואין הגון כבן עמרם, אין הגונה כתורה, ואין הוכרה כישראל.
 פרס: אין הדור כה', ואין הגון כבן עמרם, אין הוראה כתורה, ואין הוגה כישראל.
 בוכארה: אין הוה כה', ואין הושיע ¹⁸ כבן עמרם, אין הדורה כתורה, ואין הוריה ¹⁹ כישראל.

ו

תימן: אין ועד כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין ורשפי ²⁰ כתורה, ואין ואל ²¹ כישראל.
 בגדאד: אין ועד כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין ורשפי כתורה, ואין ואל כישראל.
 פרס: אין ותיק כה', ואין ותרן כבן עמרם, אין ורדא כתורה, ואין ויעודה כישראל.
 בוכארה: אין ועד כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין ודאי כתורה, ואין ולדיה כישראל.

ז

תימן: אין זכרן כה', ואין זכאי כבן עמרם, אין זכורה כתורה, ואין זוכרה כישראל.
 בגדאד: אין זכרן כה', ואין זכאי כבן עמרם, אין זהירה כתורה, ואין זוכרה כישראל.
 פרס: אין זכאי כה', ואין זריז כבן עמרם, אין זהירה כתורה, ואין זוכרה כישראל.
 בוכארה: אין זוכר כה', ואין זקן ²² כבן עמרם, אין זקוקה ²³ כתורה, ואין זרועיה כישראל.

15. לומד אותה. 16. עיין: ספרא דחקנא, ספרי דחקני (עבודה זרה י' א'; מנחות כ"ט, ב').

17. כמו: קול הברה, כלומר מבטאיה, לומדיה. 18. כמו: מושיע.

19. כמו: מודיה, מודים בה. 20. מרגלית. 21. נאה.

22. בודאי במשמעות: זקן שקנה חכמה, כי היו אנשים שהאריכו ימים יותר ממש.

23. מזוקקת (עיין: תהלים י"ב, ו').

ח

תימן: אין חנוך כה', ואין חכם כבן עמרם, אין חשוכה כתורה, ואין חומדה כישראל.
 בגדאד: אין חנוך כה', ואין חכם כבן עמרם, אין חשוכה כתורה, ואין חומדה כישראל.
 פרס: אין חכם כה', ואין חסיד כבן עמרם, אין חשוכה כתורה, ואין חומדה כישראל.
 בוכארה: אין חנוך כה', ואין חסיד כבן עמרם, אין חשוכה כתורה, ואין חושקיה כישראל.

אוצר החכמה

272567

ט

אוצר החכמה

זימן: אין מהור כה', ואין מפסר כבן עמרם, אין מרונא²⁴ כתורה, ואין מוכסה²⁵ כישראל.
 בגדאד: אין מהור כה', ואין מפסר כבן עמרם, אין מרונה כתורה, ואין מוכסה כישראל.
 פרס: אין מהור כה', ואין מפסר כבן עמרם, אין מכועה כתורה, ואין מועמה כישראל.
 בוכארה: אין מוען כה', ואין מהור כבן עמרם, אין מוכה כתורה, ואין מורפיה²⁶ כישראל.

י

זימן: אין יחיד כה', ואין ישר כבן עמרם, אין ידידה כתורה, ואין יודעה כישראל.
 בגדאד: אין יחיד כה', ואין ישר כבן עמרם, אין ידידה כתורה, ואין יודעה כישראל.
 פרס: אין יחיד כה', ואין יפה כבן עמרם, אין ישרה כתורה, ואין יודעה כישראל.
 בוכארה: אין יחיד כה', ואין ישר כבן עמרם, אין יקרה כתורה, ואין יורשיה כישראל.

כ

זימן: אין כביר כה', ואין כשר כבן עמרם, אין כלולה כתורה, ואין כונסה כישראל.
 בגדאד: אין כביר כה', ואין כשר כבן עמרם, אין כבודה כתורה, ואין כונסה כישראל.
 פרס: אין כביר כה', ואין כהן כבן עמרם, אין כבודה כתורה, ואין כותבה כישראל.
 בוכארה: אין כביר כה', ואין כשר כבן עמרם, אין כלולה כתורה, ואין כובשיה כישראל.

אוצר החכמה

ל

זימן: אין לוחם²⁷ כה', ואין לבלר²⁸ כבן עמרם, אין לבובה²⁹ כתורה, ואין לומדה כישראל.
 בגדאד: אין לוחם כה', ואין לבלר כבן עמרם, אין לבובה כתורה, ואין לומדה כישראל.
 פרס: אין לעד³⁰ כה', ואין לוי כבן עמרם, אין לקוחה³¹ כתורה, ואין לומדה כישראל.
 בוכארה: אין לעד כה', ואין לוי כבן עמרם, אין לעלמה³² כתורה, ואין לוקחיה כישראל.

24. שררה. 25. כמו: סודרה (השוה: משנתו סדורה, תענית ח', א').

26. הניזונים ממנה, כמו: הסריפני לחם חקי (משלי ל', ח').

27. איש מלחמה (שמות ט"ו, ג'). 28. סופר.

29. אולי מלשון: לבת אש (שמות ג', ב'), או מלשון: לבבתיני (שיר השירים ד', ט'), היינו: נלבבת.

30. קיים לעד. 31. מלשון: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (משלי ד', ב'). 32. לעולם, לעד.

תימן: אין מלך כה, ואין מנהיג כבן עמרם, אין מתוקה כתורה, ואין מותחה ³³ כישראל בגדאד: אין מלך כה, ואין מנהיג כבן עמרם, אין מתוקה כתורה, ואין מותחה כישראל פרס: אין מושל כה, ואין מלך כבן עמרם, אין מורשה כתורה, ואין מוצאה כישראל בוכארה: אין מוחל כה, ואין מנהיג כבן עמרם, אין משיב ³⁴ כתורה, ואין מקבליה כישראל

1234567

תימן: אין נשגב כה, ואין נאמן ³⁵ כבן עמרם, אין נעימה כתורה, ואין נוצרה כישראל בגדאד: אין נשגב כה, ואין נאמן ³⁵ כבן עמרם, אין נעימה כתורה, ואין נוצרה כישראל פרס: אין נורא כה, ואין נביא כבן עמרם, אין נתונה כתורה, ואין נוחלה כישראל בוכארה: אין נורא כה, ואין נשיא כבן עמרם, אין נאמנה כתורה, ואין נוצריה כישראל

תימן: אין סלח כה, ואין סלול ³⁶ כבן עמרם, אין סמוכה כתורה, ואין פועדה כישראל בגדאד: אין סלח כה, ואין סלול כבן עמרם, אין סמוכה כתורה, ואין פועדה כישראל פרס: אין סומך כה, ואין סופר כבן עמרם, אין סגולה כתורה, ואין פוחרה כישראל בוכארה: אין סולח כה, ואין סופר כבן עמרם, אין סמוכה כתורה, ואין סובליה כישראל

תימן: אין עוזר כה, ואין עניו כבן עמרם, אין עריבה כתורה, ואין עונדה כישראל בגדאד: אין עוזר כה, ואין עניו כבן עמרם, אין עריבה כתורה, ואין עונדה כישראל פרס: אין עוזר כה, ואין עניו כבן עמרם, אין עשירה כתורה, ואין עופקה כישראל בוכארה: אין עליון כה, ואין עניו כבן עמרם, אין עשוקה ³⁷ כתורה, ואין עובדיה ³⁸ כישראל

תימן: אין פודה כה, ואין פרנס כבן עמרם, אין פתוחה כתורה, ואין פותרה כישראל בגדאד: אין פודה כה, ואין פרנס כבן עמרם, אין פתוחה כתורה, ואין פותרה כישראל פרס: אין פודה כה, ואין פרנס כבן עמרם, אין פקידה ³⁹ כתורה, ואין פותרה כישראל בוכארה: אין פותח ⁴⁰ כה, ואין פטיש ⁴¹ כבן עמרם, אין פליאה כתורה, ואין פועליה כישראל

33. במשמעות: מפיק אותה.
34. מלשון: תורת ה' תמימה משיבת נפש. (תהלים י"ט, ח').
35. לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא. (במדבר י"ב, ו').
36. מהולל (לפי תהלים ס"ח, ה').
37. כמו: עסוקה, כלומר, שעוסקים בה.
38. אולי במשמעות: עושיה. ושמה יש כאן טעות סופר, וצ"ל: עונדה.
39. מלשון: פקודי ה' ישרים משמחי לב. (תהלים י"ט, ט').
40. עיין: תהלים קמ"ה, ט"ז.
41. בנינוי "פטיש החזק" נתכנה רבן יוחנן בן זכאי (ברכות כ"ח, ב').

פיוטים לשמחת תורה

צ

תימן: ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ אין ציר 42 כה, ואין צדיק כבן עמרם, אין צרופה כתורה, ואין צורפה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בגדאד: אין ציר כה, ואין צדיק כבן עמרם, אין צרופה כתורה, ואין צורקה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 פרס: אין צור כה, ואין צדיק כבן עמרם, אין צנועה כתורה, ואין צורפה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בוכארה: אין צור 43 כה, ואין צופה כבן עמרם, אין צרופה כתורה, ואין צועקיה 44 ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.

ק

תימן: ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ אין קדמון כה, ואין קצין כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין קוראה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בגדאד: אין קדמון כה, ואין קצין כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין קוראה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 פרס: אין קדוש כה, ואין קצין כבן עמרם, אין קרובה כתורה, ואין קוראה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בוכארה: אין קדוש כה, ואין קרוב כבן עמרם, אין קדומה 45 כתורה, ואין קוראיה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.

ר

תימן: ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ אין רחמן כה, ואין רבן כבן עמרם, אין רצויה כתורה, ואין רוחשה 46 ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בגדאד: ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ אין רחמן כה, ואין רבן כבן עמרם, אין רצויה כתורה, ואין רוחשה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 פרס: אין רחום כה, ואין רופא כבן עמרם, אין רוממה כתורה, ואין רוחשה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בוכארה: אין ראשון כה, ואין רועה כבן עמרם, אין רפואה כתורה, ואין רופאיה 46 ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.

ש

תימן: אין שלם כה, ואין שקדן כבן עמרם, אין שמורה כתורה, ואין שוחרה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בגדאד: אין שלם כה, ואין שקדן כבן עמרם, אין שמורה כתורה, ואין שוחרה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 פרס: אין שופט כה, ואין שומר כבן עמרם, אין שלימה כתורה, ואין שוחריה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בוכארה: אין שומע כה, ואין שופט 46 ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כבן עמרם, אין שלימה כתורה, ואין שוחריה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.

ת

תימן: אין תקיף כה, ואין תנא ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כבן עמרם, אין תמימה 47 כתורה, ואין תומכה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בגדאד: אין תקיף כה, ואין תנא ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כבן עמרם, אין תמימה כתורה, ואין תומכה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 פרס: אין תקיף כה, ואין תמים ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כבן עמרם, אין תעודה כתורה, ואין תומכה ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.
 בוכארה: אין תקיף כה, ואין תוכיח 48 ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כבן עמרם, אין תהלה כתורה, ואין תרוממיה 49 ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ כישראל.

42. על הכתוב: אין צור כאלהינו (שמואל א', ב', ג') ודרשו חז"ל: אין צייר כאלהינו. (ברכות י', א').

43. עיין שמואל א', ב', ג'. 44. לומדיה בקול רם.

45. בתואר "קדומה" מכונה התורה בכמה פיוטים קדומים, על פי הכתוב: ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ח', כ"ב) ודרשו בו שהתורה קדמה לבריאת העולם (פסחים נ"ד, א' ובמדרשים רבים).

46. על דרך הכתוב: רחש לבי דבר טוב (תהלים מ"ה, ב').

46א. נוסח אחר: רודפיה 46ב. נוסח אחר: שופע.

47. תורת ה' תמימה (תהלים י"ט, ח').

48. כמו: מוכיח, והשינוי לצורך הא"ב.

49. כמו: מרוממיה, והשינוי לצורך הא"ב.

לכשגשוה את הנוסחאות נראה מיד שנוסח בגדאד דומה ביותר לנוסח תימן, ואף-
 על-פי-כן יש ביניהם קצת שינויי-נוסח, כגון: אוגדה בנוסח תימן, לעומת אגודה
 בנוסח בגדאד; בחירה — בוחרה; כלולה — כבודה. לעומת זה מרובים מאד השינויים
 בין נוסחי תימן ובגדאד מזה לבין נוסחי פרס ובוכארה מזה, וכן מרובים השינויים
 בין נוסח פרס לנוסח בוכארה לבין עצמם. ויש שאותו תואר המיוחס בנוסח אחד
 לה' מיוחס בנוסח אחר למשה או לתורה, כגון: אדיר תואר לה' בנוסח תימן ובגדאד,
 ואילו בנוסח פרס אדירה תואר לתורה; אהובה תואר לתורה בנוסח תימן ובגדאד,
 אהוב תואר למשה בנוסח פרס ובוכארה; ברוך תואר למשה בנוסח תימן, בגדאד
 ופרס, ברוכה תואר לתורה בנוסח בוכארה; גבור תואר לה' בנוסח תימן, בגדאד
 ופרס, ותואר למשה בנוסח בוכארה; גואל תואר לה' בנוסח בוכארה, ותואר למשה
 בנוסח פרס; דורש תואר לה' בנוסח בוכארה, ואילו בשאר הנוסחאות תואר לישראל;
 דיין תואר לה' בנוסח תימן בגדאד ופרס, ותואר למשה בנוסח בוכארה; הדור
 תואר לה' בנוסח תימן בגדאד ופרס, הדורה תואר לתורה בנוסח בוכארה; ותיק
 תואר לה' בנוסח פרס, ותואר למשה בשאר הנוסחאות; זכאי תואר לה' בנוסח פרס,
 ותואר למשה בנוסח תימן ובגדאד; זוכר תואר לה' בנוסח בוכארה, ותואר לישראל
 בשאר הנוסחאות; חכם תואר לה' בנוסח פרס, ותואר למשה בנוסח תימן ובגדאד;
 טהור תואר לה' בנוסח תימן, בגדאד ופרס, ותואר למשה בנוסח בוכארה; ישר תואר
 למשה בנוסח תימן, בגדאד ובוכארה, ישרה תואר לתורה בנוסח פרס; מלך תואר
 לה' בנוסח תימן ובגדאד, ותואר למשה בנוסח פרס; נאמן תואר למשה בנוסח
 תימן ובגדאד (על דרך הכתוב: עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, במדבר י"ב, ז'),
 ואילו בנוסח בוכארה נאמנה תואר לתורה; פותח תואר לה' בנוסח בוכארה (על
 דרך הכתוב: פותח את ידיך, תהלים קמ"ה, ט"ז), פתוחה תואר לתורה בנוסח תימן
 ובגדאד; קרוב תואר למשה בנוסח בוכארה, קרובה תואר לתורה בנוסח פרס; שופט
 תואר לה' בנוסח פרס, ותואר למשה בנוסח בוכארה; שלם תואר לה' בנוסח תימן
 ובגדאד, שלימה תואר לתורה בנוסח בוכארה; תמימה תואר לתורה בנוסח תימן
 ובגדאד (על דרך הכתוב: תורת ה' תמימה, תהלים י"ט, ח'), תמים תואר למשה
 בנוסח פרס.

הבדל יסודי אחד יש בין נוסח בוכארה לשאר הנוסחאות: שבשאר הנוסחאות
 התואר לישראל הוא בלשון יחיד וביחס לתורה: אומרה, בוחרה, גורסה (אומר
 אותה, בוחר בה, גורס אותה), ואילו בנוסח בוכארה התואר לישראל ביחס לתורה
 הוא בלשון רבים: אותיה, בוטחיה, גוזרית, דובריה וכו', כלומר ישראל במשמעות
 בני ישראל.

*

ראינו עד כה את שינויי-הנוסח של השיר בצורתו המורחבת של א"ב מרובע.
 נתבונן מעתה בשינויי-הנוסח העיקריים של השיר בצורתו היסודית הראשונה,
 הקצרה, כשהוא כולל ששה בתים ובכל בית ארבעה אותיות מאותיות א"ב, לפי

מה שהוא באמר בהודו⁵⁰, בגדאד⁵¹, תימן⁵², אלג'יר-תוניס⁵³, שאלוניקי⁵⁴, קרים⁵⁵,
נוסח ר' ישראל המגיד מקאזניץ⁵⁶.

בית א'

הודו : אין אדיר כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
בגדאד : אין אדיר כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
תימן : אין אהוב כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גפירה כתורה, ואין דורשה כישראל.
אלג'יר וכו' : אין אדיר כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
שאלוניקי : אין אדיר כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
קרים : אין אדיר כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין דורשה כישראל.
קאזניץ : אין אדיר כה', ואין ברוך כבן עמרם, אין גדולה כתורה, ואין דורשה כישראל.

בית ב'

הודו : אין הדור כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין זכה⁵⁷ כתורה, ואין חומדה כישראל.
בגדאד : אין הדור כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין זכאה כתורה, ואין חומדה כישראל.
תימן : אין הדור כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין זכורה כתורה, ואין חוננה כישראל.
אלג'יר וכו' : אין הדור כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין זכה כתורה, ואין חומדה כישראל.
שאלוניקי : אין הדור כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין זכאה⁵⁸ כתורה, ואין חכמים⁵⁹ כישראל.
קרים : אין הדור כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין זכאה כתורה, ואין חומדיה כישראל.
קאזניץ : אין הדור כה', ואין ותיק כבן עמרם, אין זכיה כתורה, ואין חכמיה כישראל.

50. ספר הפזמונים, כלכתה תר"ב; ספר הפזמונים, במבי תרס"ז. וכן בדיוק במצרים: ישיר משה,
אסכנדריה תרמ"ו. וכן בליחורנו: סדר הקפות לשמחת תורה עפ"י חיד"א, ליחורנו תרכ"ד, דף
י"ג—י"ד; חופת חתנים, ליחורנו תר"ט, דף מ"ה (מנהג קוג'ין).

51. שירות ותשבחות, בגדאד חש"ד, סימן קפ"ח. וכן בדיוק בליחורנו: קול רנה, ליחורנו תרנ"ט;
שם תר"ע.

52. תכלאל עם פירוש עץ חיים, ירושלים תרנ"ד, ת"ב, דף צ"ד. (בתימן נהג השיר בשתי צורותיו:
הקצרה והארוכה).

53. רוממות אל לר' אברהם ללוש, אלג'יר תרנ"ג, עמ' 2; רנה וישועה לר' שלמה זרקא ור'
יהודה צ'רמון, ליחורנו תרל"ו, ח"ב, דף צ'; שירות ותשבחות, תונס תרנ"ה, עמ' 4; מקראי
קידש, תונס תרנ"ד, עמ' 78; שבחי אבות, סוסה תרפ"א, עמ' 227.

54. זמירות ישראל, שאלוניקי תקנ"ז, דף כ"ג—כ"ד; כתובת התורה, שאלוניקי תרכ"ו; גותן
זמירות, שאלוניקי תרפ"ט, עמ' 176—177; כ"י ספרדי (עיין הערה 6*)—בשאלוניקי וגם
באזמיר הוסיפו תרגום בלאדינו של הפזמון: מפי אל מפי אל יבורך כל ישראל: "די בוקה
די איל דייו, די בוקה די איל דייו, סומס ב'ינדיג'וס טודוס לוס גידייוס".

55. סדר תפלות כמנהג ק"ק כפא, מעזירוב תקנ"ג; נעים זמירות, מהדורת ר' חיים חוקיה מדיני,
וארשא תרמ"ו, דף כ"ב.

56. תפלה למשה על חג הסוכות, לר' משה אליקים בריעה בן המגיד ר' ישראל מקאזניץ, למברג
תרכ"ו, דף ל"ו; לקוטי צבי התדש, וארשא תרל"ח, דף קמ"א.

57. נוסח אחר: זכאה. 58. נוסח אחר: זכורה.

59. נוסח אחר: חביבים.

בית ג'

הודו : אין מהור כה', ואין ישר כבן עמרם, אין כבורה כתורה, ואין לומדה כישראל.
 בגדאד : אין מהור כה', ואין ישר כבן עמרם, אין כבורה כתורה, ואין לומדה כישראל.
 תימן : אין מהור כה', ואין ידיר כבן עמרם, אין כבורה כתורה, ואין לומדה כישראל.
 אלג'יר וכו' : אין מהור כה', ואין ישר כבן עמרם, אין כבורה כתורה, ואין לומדה כישראל.
 שאלוניקי : אין מהור כה', ואין ישר כבן עמרם, אין כבורה כתורה, ואין לומדים⁶⁰ כישראל
 קרים : אין מהור כה', ואין ישר כבן עמרם, אין כבורה כתורה, ואין לומדיה כישראל
 קאזניץ : אין מהור כה', ואין ישר כבן עמרם, אין כבורה⁶¹ כתורה, ואין לומדיה כישראל

בית ד'

הודו : ^{אוצר החכמה} אין מלך כה', ואין נביא כבן עמרם, אין סגולה⁶² כתורה, ואין עוסקה⁶³ כישראל
 בגדאד : אין מלך כה', ואין נביא כבן עמרם, אין סמוכה כתורה, ואין עוזרה כישראל.
 תימן : אין מלך כה', ואין נביא כבן עמרם, אין סמוכה כתורה, ואין עונדה כישראל.
 אלג'יר וכו' : אין מלך כה', ואין נביא⁶⁴ כבן עמרם, אין סמוכה כתורה, ואין עורדה כישראל
 שאלוניקי : אין מלך כה', ואין נביא כבן עמרם, אין סמיכה כתורה, ואין ענוים כישראל.
 קרים : אין מלך כה', ואין נביא כבן עמרם, אין סגולה כתורה, ואין עוסקה כישראל.
 קאזניץ : ^{אוצר החכמה} אין מלך כה', ואין נביא כבן עמרם, אין סגולה כתורה, ואין עוסקה כישראל.

בית ה'

הודו : אין פודה כה', ואין צדיק כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין רוחשה כישראל.
 בגדאד : אין פודה כה', ואין צדיק כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין רוחשה כישראל.
 תימן : אין פודה כה', ואין צדיק כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין רוחשה כישראל.
 אלג'יר וכו' : אין פודה כה', ואין צדיק כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין רוחשה כישראל.
 שאלוניקי : אין פודה כה', ואין צדיק כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין רחמנים כישראל.
 קרים : ^{אוצר החכמה} אין פודה כה', ואין צדיק כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין רודפיה כישראל.
 קאזניץ : אין פודה כה', ואין צדיק כבן עמרם, אין קדושה כתורה, ואין רוממיה כישראל.

בית ו'

הודו : אין שומר כה', ואין תלמיד⁶⁵ כבן עמרם, אין תמימה כתורה, ואין תומכה כישראל
 בגדאד : אין שומר כה', ואין שלם⁶⁶ כבן עמרם, אין תמימה כתורה, ואין תומכה כישראל
 תימן : אין שומר כה', ואין תקיף כבן עמרם, אין תמימה כתורה, ואין תומכה כישראל
 אלג'יר וכו' : אין שלם כה', ואין תמים כבן עמרם, אין תמימה⁶⁷ כתורה, ואין תומכה כישראל
 שאלוניקי : אין קדוש כה', ואין רחמן כבן עמרם, אין שמירה כתורה, ואין תמימים כישראל
 קרים : אין שליט כה', ואין תמים כבן עמרם, אין תמימה כתורה, ואין תומכיה כישראל
 קאזניץ : אין קדוש כה', ואין רחום כבן עמרם, אין שמירה כתורה, ואין תומכיה כישראל

60. נוסח אחר: למודים. 61. נוסח אחר: כבוד. 62. נוסח אחר: סמוכה. 63. נוסח אחר: עז.
 64. נוסח אחר: גאמן. 65. נוסח אחר: תמים. 66. נוסח אחר: תמים. 67. נוסח אחר: תמו.
 68. ובספר "זמירות ישראל", שאלוניקי תקנ"ז: "אין שומר כה', ואין תמים כבן עמרם, אין מהורה כתורה ואין חוקים כישראל"; ובכ"י פזמונים, שנכתב בויניציאה תצ"ד (1734): אין קדוש כה', ואין ר כבן עמרם, ואין שמורה כתורה, ואין תומכה כישראל. (באכר, עיין לעיל הערה 6*).

לכשנשוה את נוסחאות השיר בצורתו הקצרה הזו, נראה שהשינויים אינם מרובים כל-כך, כי כאן לא היה צורך אלא בתואר אחד לכל אות, ולא בארבעה תארים כבצורה הארוכה. נוסח הודו ונוסח בגדאד דומים (גם נוסח הודו הוא, למעשה, נוסח יהודי בגדאד שבהודו או שאר היהודים שם שהושפעו מהם), ואף-על-פי-כן יש ביניהם קצת שינויים: זכה — זכאה; פגולה — פמוכה; עוסקה — עוזרה. ועיקר השינויים שביניהם בבית האחרון: בנוסח הודו: שומר, תלמיד (או: תמים), תמימה, תומכה (כלומר: ש', ת', ת', ת'), ואילו בנוסח בגדאד: שומר, שלם, תמימה, תומכה (כלומר: ש', ת', ת', ת').

שינויים מרובים בין נוסח הודו ובגדאד לבין נוסח תימן: אדיר — אהוב, זכה — זכורה, חומדה — חוננה, ישר — ידיד, נביא — נדיב, עוסקה — עונדה, תלמיד (או: תמים) — תקיף.

נוסח אלג'יר-טונים דומה לנוסח הודו-בגדאד, אבל יש ביניהם קצת שינויים: עוסקה (או: עוזרה) — עורדה; שומר — שלם; תלמיד — תמים.

נוסח קרים וגם נוסח ר' ישראל המגיד מקאזניץ שונים מכל שאר הנוסחאות, כי בשני נוסחאות אלה התואר לישראל ביחס לתורה אינו בלשון יחיד, כבשאר הנוסחאות, אלא בלשון רבים: דורשה — דורשיה; חומדה — חומדיה; עוסקה — עוסקיה, תומכה — תומכיה. אולם יש ביניהם גם קצת שינויים בעצם התארים, כגון: חומדה — חוננה בשאר הנוסחאות — חכמיה בנוסח ר' ישראל מקאזניץ; דורשה — רחמניה בשאר הנוסחאות — יודפיה בנוסח קרים, רוממיה בנוסח ר' ישראל מקאזניץ.

נוסח שאלוניקי שונה מכל שאר הנוסחאות בזה שהתואר לישראל אינו ביחס לתורה אלא עומד לעצמו, ולא בלשון יחיד אלא בלשון רבים: במקום: דורשה — דורשיה שבשאר הנוסחאות — דרשנים בנוסח שאלוניקי; חכמיה — חכמים; לומדיה — לומדים. וכן יש בנוסח שאלוניקי תארים לישראל שאינם מופיעים בשום נוסח אחר, כגון: עניים, רחמנים, תמימים.

שינויי-הנוסח אינם חשובים כשלעצמם, ואין בהם אלא כדי ללמדנו ששיר זה נדד שנים רבות מעיר לעיר וממדינה למדינה, ונמסר מפה אל פה, וכל מי ששכת אחד מן התארים, מילא אותו מדעתו לפי סדר הא"ב, כדרך שירי-עם הסדורים לפי סדר א"ב. יש שהתארים נולדו בפי חכמים ובקיאם והיו הולמים ביותר, שכן היו מיוסדים על הכתוב בתורה, כגון התארים למשה: נאמן, נביא, עניו. ויש שנולדו בפי עמי-הארצות ולא היו הולמים כלל, כגון התארים למשה: כהן, מלך, שוטר. ויש שבשעת הדחק, לצורך סדר א"ב, ייחסו למשה תארים שנקבעו לחכמים מדורות מאוחרים, כגון: רבן, פטיש, תנא, גאון.

אין ללמוד מהדמיון בין הנוסחאות על קשרים בין הקהילות שבהן נהגו נוסחאות דומים, כפי שניסה באכר לעשות, כי למעשה קיבלו רבות מהקהילות את השיר מידי שלוחי ארץ-ישראל, שבבואם לקהילה מקהילות הגולה הביאו להם את השיר מארץ-ישראל, ובמקרים אחדים יש לנו עדות מפורשת על כך. (עיין לעיל בפרק ל'). ומאחר שאפשר היה על-נקלה לזכור את השיר בעל-פה או למלא בו כל חלק שנשכח, נתפשט השיר עד מהרה והגיע לקהילות הנדחות ביותר במזרח ובמערב

כאחד. ואף-על-פי שמעיקרו נתחבר לחג השבועות, נתקבל ברבות הימים כשיר עממי מובהק לשמחת-תורה, שבו כל העם, אנשים ונשים וטף, שותפים לשמחה.

*

לבסוף אביא כאן, לפי סדר א"ב, את כל התארים המצויים בשתי צורות-היסוד של השיר לכל נוסחאותיהן: תארים לה' (47 במספר), תארים למשה (57 במספר), תארים לתורה (59 במספר) ותארים לישראל (63 במספר).

תארים לה': אדיר, אהוב, אחד, אמיץ, בורא, בחיר, גבור, גואל, דיין, דורש, הדור, הנה, ועד, ותיק, זוכר, זכאי, זכרן, חכם, חנון, טהור, טוען, יחיד, כביר, לוחם, לעד, מוחל, מושל, מלך, מרום, גורא, נשגב, סולח, סומך, סלח, עוזר, עליון, פודה, פותח, צור, צייר, קדוש, קדמון, שומע, שליט, שלם, תקיף.

תארים למשה: אביר, אהוב, בחור, ברוך, גאון, גואל, גבור, דבר, דוקן, דיין, הגון, הושיע (כמו: מושיע), ותיק, ותרן, זכאי, זקן, זריז, חכם, חסיד, טהור, טפסר, ידיד, יפה, ישר, כהן, כשר, לבלר, לוי, מלך, מנהיג, נאמן, נביא, נדיב, נשיא, סופר, סלול, עניו, פטיש, פרגס, צופה, קצין, קרוב, רבן, רועה, רופא, רחום, רחמן, שוטר, שופט, שלם, שקדן, תוכיח (כמו: מוכיח), תלמיד, תמים, תנא.

תארים לתורה: אדירה, אהובה, אמונה, בחירה, ברוכה, ברורה, גדולה, גמורה, דגולה, דעה, הגונה, הדורה, הוראה, ודאי, ורדא, ורשכי (מרגלית), זהורה, זהירה, זכאה, זכה, זכורה, זכיה, זקוקה, חשובה, טבועה, טהורה, טובה, טרונא (שררה), ידידה, יקרה, ישרה, כבודה, כלולה, לבובה, לעלמא (קיימת לעולם), לקוחה, מורשה, משיב (משיבת נפש), מתוקה, סגולה, סמוכה, עריבה, עשוקה, עשירה, פליאה, פקידה, פתוחה, צנועה, צרופה, קדומה, קדושה, קרובה, שלימה, שמורה, שמירה, תהלה, תמימה, תעודה.

תארים לישראל (ביחס לתורה או כשלעצמם, בלשון יחיד ובלשון רבים): אוגדה, אוחזיה, אומרה, בותרה, בוטחיה, גוזריה, גומרה, גורסה, דובריה, דורשה (דורשיה, דרשנים), הוברה, הוגה, הודיה (כמו: מודיה), ואלי (נאה), ויעודה, ולדיה, זוכרה, זרועיה, חומדה, חושקיה, חזקים, חכמיה (חכמים), טוכסה, טועמה, טורפיה, יודעה, יורשיה, כובשיה, כונסה, כותבה, לומדה (לומדים, למודים), מותחה, מוצאה, מקבליה, נוחלה, נוצרה (נוצריה), סובליה, סותרה, סועדה, עובדיה, עודדה, עוזרה, עונדה, עוסקה (עוסקיה), ענוים, פועליה, פותחה, פותרה, צודקה, צועקיה, צורפה, קוראה (קוראיה), רודפיה, רוחשה, רוממיה, רופאיה, תומכה (תומכיה), תמימים, תרוממיה (כמו: מרוממיה).

*

בפרק הבא נרשמו בסדר א"ב רשימת הפיוטים לשמחת-תורה. הרשימה כוללת 779 פיוטים ושירים שעליהם יש בידינו ידיעה מפורשת שנאמרו או נזמרו בשמחת-תורה בקהילה מן הקהילות ובמנהג מן המנהגים. לגבי כל פיוט ופיוט רשמתי תחילתו, פזמונו, סוגו, סימנו ומחברו. וכן ציינתי היכן נהגו לאמרו ומתי. הרשימה כוללת גם פיוטים שבכתב-יד, במידה שנרשמו ברשימות ובקטלוגים.

כל פיוט שנרשם ע"י ישראל דוידזון ז"ל ב"אוצר השירה והפיוט", ציינתי בו לאות ולמספר בספרו. הפיוטים שלא נכללו ברשימת דוידזון, ציינתי בהם: לא נרשם ע"י דוידזון, וציינתי את מקורם. אולם אף בפיוטים שרשם דוידזון, לא ציין בהם תמיד לכל המקורות שבידינו. להלן בביבליוגרפיה (פרק מ') ימצא הקורא שורה של מקורות שלא היו לעיני דוידזון. אולם אף בפיוטים רבים שרשם דוידזון, לא ציין בהם תמיד שנהגו בשמחת-תורה. דוידזון רשם את הפיוטים עתים לפי התחלתם ועתים לפי פזמונם, ועל פי רוב לא רמז מזה לזה. אני רשמתי כאן את הפיוטים לפי התחלתם, ורמזתי אליהם לפי פזמונם. במקום שציין דוידזון לצונץ, ואני מצאתיו בכ"י, ציינתי לכה"י ולמקומם.

בין הפיוטים שרשמתי נכללו פיוטים רבים שמעיקרם נתחברו לימים אחרים, וברבות השנים הונהג לאמרם בשמחת-תורה, כי הצורך בפיוטים מרובים לשמחת-תורה היה דוחק כל-כך, עד שלא יכלו עוד להסתפק בפיוטים המיוחדים ליום זה ונאלצו לשאול מחגים אחרים, ובמיוחד מחג-השבועות, בגלל המשותף שבשני החגים: מתן תורה בחג-השבועות וסיום התורה בשמחת-תורה. ארבעה-עשר פיוטים ברשימתנו משותפים לחג-השבועות ולשמחת-תורה⁶⁹. וכן נטלו פיוט אחד משמיני עצרת, שהרי יום שמחת-תורה הוא שמיני עצרת של גולה משום ספיקא דיומא⁷⁰. אולם נטלו פיוטים לשמחת-תורה גם מחגים אחרים: מסוכות⁷¹; מראש-השנה ויום-הכפורים, ביחוד להקפות כפי מנהגי החסידים⁷²; מהסליחות לימי אלול ועשרת ימי-תשובה⁷³; מהתושענות⁷⁴; מההגדה-של-פסח⁷⁵; מהזמירות לשבת⁷⁶; ואף מסידור-התפלות ליום חול⁷⁷.

בסוף הרשימה הוספתי מפתח לפי סוגי הפיוטים (יוצר, אופן, מאורה, אהבה, זולת, מי כמוך, גאולה וכו'), או לפי שימושם (לפתיחת הארון, להוצאת ס"ת, להכנסת ס"ת, לסיום התורה, לחתגי-התורה, להקפות, לשחרית, למוסף, למנחה וכו') או לפי הלשונות המיוחדות (ארמית, אשכנזית-יהודית, ספרדית-יהודית, ערבית-יהודית), פיוטים שנהגו בכתות מיוחדות (קראים) ופיוטים שענינם מיוחד (פטירת משה רבינו).

וכן הוספתי מפתח מיוחד של הפיוטים שידועים לנו מנגינותיהם שנרשמו בתוי-נגינה. ליד כל מספר של הפיוט רשמתי המקום או החוג שבה נתפשטה המנגינה. בפרק מיוחד רשמתי רשימת מזמורי תהלים שנהגו לאומרם בשמחת-תורה, ולגבי כל מזמור ציינתי מתי אמרוהו, היכן נהגו לאמרו, והטעם לאמירתו ביום זה. (עיין להלן פרק ל"ח).

69. עיין להלן ברשימה, מס' 136, 179, 189, 193, 206, 410, 425, 434, 521, 570, 608, 615, 736, 738.

70. עיין להלן ברשימה מס' 169. 71. עיין להלן ברשימה, מס' 1, 188, 192, 427, 439.

72. עיין להלן ברשימה, מס' 53, 307—309, 336, 346, 565, 618.

73. עיין להלן ברשימה, מס' 145, 406, 735.

74. עיין להלן ברשימה, מס' 276, 290, 348, 542. 75. עיין להלן ברשימה, מס' 27, 777.

76. עיין להלן ברשימה, מס' 100, 111, 303. 77. עיין להלן ברשימה, מס' 287, 387, 389.